

En Bok om Kyrkan 1942 och En Ny Bok om Kyrkan 1989 – pånytt.

I ett oerhört pressande läge för Sverige tillkom *En bok om kyrkan* 1942. Tyskland stod på höjden av sin makt, vårt land var helt omringat. Ingen hjälp utifrån var att vänta, om Tyskland valde att invadera. I Norge kämpade folkkyrkan en ojämn kamp mot Quisling-regimen, i Tyskland var Bekännelsekyrkan nästan lamslagen. I Sverige var folkkyrkans kristna legitimitet allvarligt ifrågasatt av den frikyrkliga kritiken. I detta läge tog biskop Gustaf Aulén initiativet till att samla landets teologer till en gemensam reflektion över vad Kyrkan verkligen är. Perspektivet är utifrån Svenska kyrkan. Det ekumeniska medvetandet är svagt, likaså frågan om Kyrkans relation till samhället och tidsandan. Utan att nämna saken vid namn, belyser Gustaf Aulén kyrkokampen i Tyskland och Norge i sin uppsats om kyrkan och rättsordningen. Det var mycket som inte var möjligt att säga 1942.

Under 1900-talets sista årtionden pågick en intensiv diskussion kring kyrkans skiljande från staten. Riktningen var tydlig, och det blev också ett ”skiljande” år 2000. Det var också tydligt i vilken riktning den nya kyrkoorganisationen skulle gestaltas. Det var en ”demokratisk”, d.v.s. partistyrd kyrka som nu skulle införas. I denna situation bildades Svenska kyrkans fria synod för att ge kyrkfolket en röst. Det målet nåddes inte, men 1985 tog synoden ett viktigt teologiskt initiativ. Folke T. Olofsson och Christian Braw fick i uppdrag att gestalta *En ny bok om Kyrkan*. Den skulle markera att det snart var 50 år sedan *En bok om kyrkan* kom ut. För projektet bildades en ny organisation med syftet att ge ut den nya boken. Det innebar att synoden inte längre hade inflytande över arbetet, och det betydde också att boken kunde breddas. Så blev det också. Den nya boken fick medarbetare från Norge, Danmark, Tyskland, Ungern och Sydafrika.

1942 års bok blev avgörande för vad man då kallade *Den nya kyrkosynen*. I tidigare kyrkotänkande inom Svenska Kyrkan hade man utgått från Kyrkan som institution, d.v.s. en gudomligt reglerad verksamhet, en nådesinrättning. J.A. Eklund och ungkyrkligheten hade talat om Kyrkan som en historisk verklighet ”Fädernas kyrka i Sveriges land”. Einar Billings folkkyrkotanke hade utgått från ”den förekommande nåden”, ett begrepp som Billing tagit upp från ortodoxin och gjort till något annat. Denna vision hade varit frigörande för många; ännu i *En bok om kyrkan* behandlas den i tre avsnitt. Men den var avsedd för invärtes bruk och den fungerade inte i diskussionen med frikyrkligheten. Den delade med all liberalteologi svagheten att inkarnationen ersatts med en princip eller abstraktion.

Det var emellertid inte en upprepning av Billing som gav 1942 års bok dess kraft. Det var istället Anders Nygrens uppsats om Kyrkan som Kristi kropp, *Corpus Christi*. Detta var den nya kyrkosynen.

Kyrkan är en andlig verklighet, som tagit mänsklig, jordisk gestalt och där lever med kroppens villkor, som en organism, där alla delar är helt beroende av varandra och tjänar varandra. Därmed hade den bibliska kyrkosynen kommit i centrum. Kring detta kunde många om än inte alla i det kristna Sverige samlas 1942. Då var samling, sammanhållning, inbördes stöd och gemenskap i ”det kringrända Sverige” som när som helst kunde kastas i en kamp för nationell överlevnad. Det var fler än Anders Nygren och Gustaf Aulén som tog till orda 1942. Särskilt viktig var Anton Fridrichsen, professor i Nya Testamentets exegetik i Uppsala sedan 1928. Hans forskningsmetod, realistisk bibelutläggning, innebar att man sökte nå fram till det sätt att läsa Bibeln som de första läsarna hade. Detta gav helt nya insikter om Kyrkan, med bortseende från tanken på institution och folkkyrka.

1942 hade arbetet inletts med en konferens i Nyköping. 1987 ordnades en ny konferens där, nu med syftet att bygga vidare från insikterna i den första boken. De bildade alltså grunden. Men situationen var ny och en annan. Den gången hade avspärningen gjorts att man endast hade tillgång till de kunskaper som redan fanns i landet. Det fanns t.ex. inget bidrag, som belyste den unga Kyrkans tänkande. Men i stämmingsläget kring 1942 fanns det en oerhörd tillgång, viljan till sammanhållning, samverkan och väsentlighet. För Sveriges del var 1942 ett hotfullt läge. 1987 var Kyrkans läge än mer hotfullt, som det också senare visat sig, men viljan till sammanhållning och samverkan var kraftigt försvagad. För några av den tidens teologer, t.ex. Gustaf Wingren, var istället antagonismen den grundläggande hållningen. Man tolkade situationen i militära termer och kunde obesvärat tala om teologins ”tvåfrontsrig”.

Med denna begränsning blev ändå *En ny bok om Kyrkan* 1989 en imponerande satsning. Den dåtida skandinaviska teologins *grand old man*, professor Regin Prenter, medverkade med två bidrag. Exegeter som Bo Johnson, Stig Norin, Biörn Fjärstedt, Bertil Gärtner och Caesarius Cavallin gav de bibliska perspektiven. Den danske Augustinus-forskaren Helge Hastrup bidrog med en blick in i den unga Kyrkans tänkande. I sin uppsats om *Gudsfolket som tecken* utgick Folke T. Olofsson från Luthers reflektion kring kyrkotecknen.

Det finns i boken en intensiv vilja att förstå den egna samtiden och Kyrkans uppgift i denna tid, och därmed är också samhällskritiken en given sak. Biskop Manas Buthelezi från Sydafrika ställer frågan om Kyrkan skall vara samhällets spegel eller salt. Teol. Dr Roald Flemestad, då verksam vid Diakonehjemmet i Oslo, skildrar den norska kyrkokampen under ockupationen, och den danske teologen Jørgen Glenthøj introducerar Bonhoeffers kyrkotänkande.

Det är inte bara teologer som kommer till tals. Viljan att förstå samhället och tiden gav också bidrag från diktaren Gunnar Edman och journalisten Gudrun Hyllén-Cavallius. Just därför att grundarbetet redan var gjort 1942 kunde perspektiven vidgas 1987.

Det fanns sådant som var omöjligt att säga 1942. I det läget, när hela

det svenska folkets sammanhållning var viktig för den nationella överlevnaden, var det omöjligt att tala om Kyrkan i konflikt med samtid och stat. Det hade annars funnits rikas möjligheter – t.ex. kulturkampen under Bismarck, folkmordet på armenierna, den ortodoxa kyrkan under kommunismen, förföljelsen mot de reformerta i Frankrike och Österrike, för att inte tala om kyrkokampen i Tyskland efter 1933 och i Norge 1940. Själva tanken att det skulle finnas en spänning mellan Kyrkan och den sekulära staten gick inte att tala om i Sverige 1942. 1987 var läget ett annat, och förhållandet kunde bearbetas av Rroald Flemestad, Jørgen Glenthøj, Vilmos Vajta och Manas Buthelezi.

Ett annat område som inte kunde belysas 1942 var den verklighet som kallas ”folk”. Den nazistiska förvrängningen av vad ett folk är gjorde det omöjligt att på ett meningsfullt sätt gå in i detta ämne. 1987 fanns en större frihet, och därmed kunde det klarna vad en folkkyrka är och borde vara – enligt sitt namn.

Hur skall vi då gå vidare med kyrkotänkandet? En rätt kyrkotanke är ju förutsättningen för ett rätt handlande i kyrkoverkligheten. Utgångspunkten gavs redan 1942: Kyrkans är Kristi kropp, en fortsättning på inkarnationen. S:t Johannes säger gång på gång i sitt första brev, att sanningens kännetecken är bekännelsen till att Guds Son blivit människa i Jesus Kristus, till vår frälsning. Där denna verklighet bekänns och står i centrum, där finns sanningen. Där den inte bekänns och inte står i centrum, där finns inte sanningen. Inkarnationen är kyrkoteologins givna centrum. Vad kan det finnas för bättre ingång i denna verklighet än Bachs Juloratorium? Detta är mer än konst på hög nivå, detta är stor teologi.

Guds Son *blev* inte bara människa, Guds Son *är* människa, i denna stund. Världsalltets Herre är sann Gud och sann människa. Denna verklighet har rikt gestaltats i konsten. Rembrandts bilder av Mästaren är genomgående den sanna människan, men i hans mänsklighet strålar hela tiden den gudomliga glansen fram i hans närhet och ödmjukhet. Sven-Bertil Svensson har i sin kyrkokonst mäktigt skildrat Kristus som sann Gud. Det räcker med att nämna den stora altarikonen i Örsjö kyrka. Detta är stor teologi i gestalt a stor konst. Sven-Bertil Svensson är en av Sveriges främsta teologer.

Att Kyrkan är Kristi kropp innebär att den mänskliga kroppen har något viktigt att säga om Kyrkans verklighet. Aposteln S:t Paulus tvekar inte att tala om betydelsen av senor och leder, om huvud och kroppshydda, när han undervisar om Kyrkan. Detta innebär att även medicinen har viktiga bidrag att ge till kyrkotänkandet. De mänskliga nervsystemen är t.ex. helt avgörande för kroppens funktion. De förmedlar bl.a. signaler från hjärnan till musklerna. Bryts sambandet på någon punkt, upphör musklerna att fungera. Ser man detta i perspektivet av Kristus som huvudet, inser man att den ostörda förbindelsen med honom är fullständigt avgörande för kyrkokroppens funktion.

Varken tanken på Kyrkan som institution eller förställningen om den förekommande nåden kunde ge uttryck åt Kyrkan som Kristi kropp, som inkarnation. Det gjorde däremot småkyrkorörelsen, som har sitt upphov i den danska söndagsskolan. Upplevelsen av söndagsskolearbetet blev för Henry Ussing och andra en upplevelse av församlingen som subjekt, konkreta människor blev Kristi lemmar, hans medhjälpare. Ur denna upplevelse växte småkyrkorörelsen fram och med den en helt ny pastoralteologi, inte en verksamhet uppifrån för människor, utan ett liv tillsammans med kristna människor, i samverkan och ansvar. Därmed bli andligt växande och mognad en central verklighet. Per-Olof Sjögren talade om *Att växa inifrån*.

Guds Son blev människa, ”avlad av den Helige Ande”. Den fortsatta inkarnationen i Kyrkan som Kristi kropp är ett Andens verk. Det gäller det enskilda andliga livet. Katekesen säger: ”Den Helige Ande har kallat mig genom evangelium...” Denna insikt rymmer ett ekumeniskt perspektiv. Det är samme Helige Ande, som bor hos alla Kristi bekännare. Och Anden fortsätter där sitt verk. Att tala om Kyrkan är att tala om ett totalt beroende av Anden, som också innebär ödmjukhet, följsamhet och handlingsberedskap. Och, kan vi tillägga, diskretion. Andens verk är ett fördolt skeende, det gäller både mandomsanammelsen och den fortsatta inkarnationen i det egna livet och i Kyrkan. Tauler säger: ”Det är andliga och hemliga ting, som man inte skall tala om. Brudgummen kunde misstycka.” Det andliga skeendet skall inte störas av strålkastare.

Den teologiska reflektionen över Kristi Kyrkas verklighet är inte färdig med *En bok om kyrkan* 1942 eller *En ny bok om Kyrkan* 1989. Det finns mer att hämta i exegetik, dogmatik, kyrkohistoria och praktisk teologi. Men vi kan också ana att medicin, konstvetenskap, musikvetenskap och kulturliv har viktiga bidrag att ge. *Dagar för Kyrka och akademi* ger en inspiration till denna fortsättning.

Både *En bok om kyrkan* och *En ny bok om Kyrkan* har ett eskatologiskt medvetande Den Kristus som är sann Gud och sann människa, samme Kristus som är närvarande i Kyrkan som i sin kropp, är den Allhärskare som skall uppenbara sig för att fullborda Guds stora världsplan. Detta präglar Kristi kyrka med en gåva, som Fredrik Brosché kallat ”den glada häpenheten”.

Christian Braw